

Archiváři jsou strážci a tvůrci paměti

Rozhovor s doc. PhDr. Marií Ryantovou, CSc., ředitelkou Ústavu archivnictví a pomocných věd historických na Filozofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Docentku Marii Ryantovou jsme navštívili 16. dubna 2014 v její pracovně na univerzitě, srdečně nás přijala a vlídně pohostila vším, co poutník vděčně přijme, když po křivolakých cestách ospalými vesničkami jižních Čech dospěje k cíli. Jen tak na rozeřtání jsme si popovídali o vydaném sborníku *Býti archivářem*, který v redakci paní docentky vydala Česká archivní společnost, chválili jsme jeho pečlivé zpracování a zejména čtivost každého z příspěvků, které mají bezpochyby šanci oslovit i širší veřejnost. Známe se již řadu let jak z České archivní společnosti, tak z mnoha jiných archivních setkání. Zřejmě i proto se náš rozhovor linul v příjemné pohodě.

Paní docentko, máte nezvyklé příjmení. Pátrala jste někdy po jeho původu?

Pátrala, to víte, profesionální deformace – i když pokud jde o jeho nezvyklost, existují ještě mnohem nezvyklejší. Toto příjmení (také s -i- nebo dokonce -j-) se koncentruje jednak v Praze a jednak ještě více v okolí Milevska, odkud mám tu čest pocházet a kde se nachází kolébka celého rodu. Existuje taková „rodová legenda o francouzském vojákovi“, který měl zůstat v Čechách někdy po třicetileté válce, i když já ji brala s rezervou, zvláště když jsem začala studovat na fakultě. Jenomže později jsem se stejně musela přinejmenším občas tvářit, že by na ní mohlo něco být, protože se ukázalo, že máme příbuzné ve Spojených státech, kam jejich předci odešli v polovině 19. století – a když sem jeden strýček poprvé v životě v polovině 90. let 20. století přijel, jedna z jeho prvních otázek byla, jak je to s tou legendou o francouzském vojákovi...

A jak tedy?

Těžko říci. Jednoho z prvního Ryantů jsem spíš neplánovaně našla ještě během studií, když jsem listovala zpodobněními seznamy a zjistila, že jeden můj praprapředek nechodil v 70. letech 17. století ke zpovědi. Musím ale na jeho obhajobu dodat, že tehdy byla řídká farní síť a on to měl daleko, velikonoční zpovědi se konaly v době jarních prací, kdy se spíš dbalo, aby bylo oseté pole. To už ale Francouz nebyl. Později během práce na diplomce jsem ke svému údivu zjistila, že jeden z farářů, které jsem zkoumala, dlužil nějakou částku dalšímu mému předkovi Lukáši Riantovi. To jméno snad znamená „usmívající se, usměvavý“. A perlička na závěr – mám ještě dva bratry a všichni dodnes vyslovujeme

Docentka Marie Ryantová (vlevo dole ve světlém plášti) se svými studenty během archivní exkurze v Rakousku

špatně „r“, chodili jsme sice na nápravu řeči, ale máme prostě francouzské „r“, takže kdoví, možná je to opravdu pozůstatek po tom francouzském vojákovi.

Ať už to byl Francouz nebo ne, úsměv vám ve vínku zůstal. Ale povězte – jste docentkou a ředitelkou Ústavu archivnictví a pomocných věd historických. Jaké to je – učit archivní potěť?

Mě to tedy baví, ale řekla bych, že to je výzva, s níž ovšem přichází i odpovědnost. Dnes studenti a vůbec mladí tráví mnoho času na internetu, takže si všechny možné informace dohledají, ale často se ukazuje, že přesto leckdy přicházejí se zkreslenými představami o tom, co archivnictví obnáší, takže v tom je právě určitá odpovědnost vychovat někoho, kdo ten obor bude ovládat. A když se to podaří, zažívám jistou satisfakci, např. když vidím posun od bakalářské k diplomové práci, když studenti uspějí ve studentských soutěžích nebo když vyhrají výběrové řízení na odborné místo v archivu.

Myslíte, že budou mít vaši studenti zájem pracovat v archivu i po studiu?

Někdy se u nich setkávám s obavami, zda vůbec mají šanci nějaké uplatnění najít. Z toho vznikla i jejich úžasná divadelní hra nazvaná poněkud zvláště „Hrasamotna.docx“.

kteřá tady loni měla světovou premiéru a již jsme se všichni smáli, i když v podstatě to byla tragikomedie, já ji dokonce vnímala jako existenciální drama, jehož podstatou byla právě obava, jestli absolventi najdou uplatnění v archivní praxi a jak ta bude vypadat. Osobně budu vždy velmi ráda, když prací na sobě získají zdravé sebevědomí a budou potom schopni se prosadit.

Chtěla jste učit odjakživa, nebo vás osud popostrčil?

Mohu říci, že se mi splnil dětský sen, i když jsem si samozřejmě jako dítě nepředstavovala, že budu učit na univerzitě. Už v 1. třídě jsem chtěla být paní učitelkou, ale děti se mi smály, takže jsem to pak tajila a vytasila se s tím znovu až na gymnázium. Tam si mne ale zavolal profesor dějepisu, takový starý pán, a začal mi to rozmlouvat: „Ty chceš jít učit? Děti jsou čím dál zvlčilejší a ještě budou!“ A já tam jen stála, slzy se mi draly do očí, ale nakonec přece jen nastoupila racionální úvaha, byla jsem tehdy takové „tintítko“ a začala se bát, že by mě ty dětičky mohly opravdu „převálcovat“. Já jsem přistupovala k výběru studia velmi odpovědně, byla jsem sice premiantka, bavil mě hodně dějepis, ale měla jsem docela široký okruh zájmů, třeba jsem měla ráda i astronomii, jenomže jsem usoudila, že fyzika není zrovna moje silná stránka, takže astronomie šla taky stranou, až jsem při všem tom pátrání a uvažování objevila archivnictví. Tím jsem ovšem způsobila na gymnázium zděšení, pozval si mě sám ředitel: co jsem si to, probůh, vybrala za obor? Dokonce mi tykal – když jsme něco provedli, onikal nám, a když tykal, byl to výraz největší péče a starostlivosti. Že prý tam budu mít latinu, němčinu a dokonce starou němčinu. Řekla jsem mu, že to se mi právě líbí, až nakonec vytáhl největší trumf – budu se muset učit číst stará písmena! A já mu odpověděla, že to se mi na tom líbí ze všeho nejvíc.

A jak jste se nakonec k učení dostala?

Poprvé jsem dostala nabídku, a to konkrétně od pana prof. Bůžka na tehdy ještě Pedagogickou fakultu do Českých Budějovic, už v roce 1992, ale tehdy jsem ji z různých důvodů nepřijala. Budějovice mi ovšem asi byly souzeny, protože další nabídka přišla o šest let později, kdy už jsem přijala docela ráda, a poté následovalo nejprve externí působení, pak částečný a od podzimu roku 2004 plný úvazek, tehdy ještě v Historickém ústavu Jihočeské univerzity.

V současné době občas zazní názor, že úroveň vysokých škol a vzdělání vůbec se snižuje. Co si o tom myslíte?

Myslím, že to není problém až tak vysokých škol. Tam, kde se o studenty starají, bych se o dobrou úroveň studia neobávala. Problémem je, že uchazeči přicházejí ze středních škol různě vybavení, také si mohou vybrat několik studijních oborů najednou. My například jsme měli možnost pouze jednu, takže si člověk nejen rozmyslel, co bude riskovat, ale musel se na přijímací zkoušky, které byly velmi důležité, i dobře připravit. Během studia se ale stejně ukáže, kdo o ně má zájem, kdo si dovede poradit. Naši studenti mívají na začátku potíže spíše kvůli jiné organizaci studia než kvůli vědomostem, musí se sami o sebe starat, musí si hlídat kredity a další věci. Naše studijní nároky přitom ale rozhodně nejsou nijak nízké. Zkrátka – studenty bych určitě

nezatracovala. Na druhou stranu to ale samozřejmě znamená, že je třeba se jim věnovat, je třeba jim ukázat laťku, pod kterou nejedeme, to, co jim v žádném případě nebude tolerováno, např. plagiátorství, bezduché stahování informací z internetu a podobně.

Do jaké míry připravujete studenty na archivní praxi?

Jde o to, nakolik my ty požadavky praxe známe. Myslím ale, že právě tady máme velkou výhodu, protože já jsem řadu let pracovala v Archivu Národního muzea, potom v oddělení rukopisů a starých tisků, kolegyně Martínková zase pracovala v okresním archivu, takže sepětí s archivním prostředím je tu velmi úzké. Navíc samotné archivnictví nám tu vyučují přímo archiváři ze zdejšího okresního archivu, případně kolegyně ze Státního oblastního archivu v Třeboni, a i přednášky probíhají přímo v archivu. Ráda bych ještě připomněla, že záleží také na tom, jak jsou absolventi v praxi vůbec přijati. Troufám si tvrdit, že čerstvý absolvent nikdy nedokáže ihned splnit jakýkoli požadavek praxe, to prostě není možné, tím spíše, že existují různé odlišnosti mezi archivy. Každý se musí nejdříve seznámit s fondy, místní problematikou, regionální historií. Proto bych se přimlouvala, aby se při přijetí absolventů počítalo s tím, že to ještě nejsou hotoví odborníci, a aby dostali určitý čas, v němž budou mít šanci ukázat, co v nich skutečně je.

Možná by bylo dobré, kdyby si zástupci archivů sedli společně s představiteli vysokoškolského archivnictví a trochu si o tom popovídali.

Měli jsme tady před dvěma lety konferenci o výuce archivnictví, protože tehdy bylo třeba splnit závazek České archivní společnosti na uspořádání visegrádského setkání a já jsem zvolila téma, které je mi blízké a přitom je považuji i za velmi důležité. Myslím, že se téma výuky archivnictví a jejího sepětí s praxí setkal se zájmem, hlavně u zahraničních kolegů. Bohužel tu trošku chyběli archiváři z praxe, což mě mrzelo, i když někteří se zúčastnili i s referáty. Všechny příspěvky teď vyjdou v suplementu Archivního časopisu, takže by se mohly stát východiskem další diskuse. Týkaly se zejména obsahu studia, zvláště s ohledem na to, že archivnictví se mění a nabízí se otázka, nakolik má zůstat jeho výuka tradiční a nakolik by se měla změnit. Z příspěvků i z diskusí vyplývalo, že klasická podoba archivnictví by neměla zmizet právě proto, že musí zůstat někdo, kdo si bude umět se starými dokumenty poradit i v budoucnu. Došlo i na provokativní témata, bouřlivá diskuse se rozpoutala k novým tendencím, kdy by se z archiváře měl stát jen jakýsi správce dokumentů, *records manager*, který by o archiváliích prakticky nic nevěděl a pouze je předkládal badatelům.

Ale to by se i z těch největších odborníků nakonec stali jen pouzí manipulanti...

Přesně tak – také to bylo podrobeno kritice. Ještě bych chtěla připomenout, že vysokoškolské studium je svázáno s jasně danými podmínkami vyplývajícími z akreditace, musí být splněn určitý počet kreditů, přednášek, seminářů atd., takže nejde, aby třeba polovinu studia tvořila praxe. U nás chybí vzdělávání středních archivních kádřů, např. oproti Německu, kde se tomu věnuje větší pozornost, takže je

někdy od vysokoškolských absolventů požadováno to, co by klidně mohly zastat středoškolské síly. Také se snažíme, aby naši studenti měli širší možnost uplatnění, mají přednášky z památkové péče, dějin umění, z dějin raně novověké tištěné knihy nebo dějin knižní kultury, aby jim to usnadnilo působení třeba v knihovnách s historickými fondy, protože takových specialistů u nás není vychovááno mnoho. Záleží nám prostě na tom, aby nakonec našli uplatnění, mimo jiné i proto, že jsme za to hodnoceni i my sami.

Často pobýváte na zahraničních studijních cestách. Mohla byste srovnat podmínky bádání v archivech navštívených zemí?

Ano, cestuji ráda. Co se týče bádání, netýká se jen archivů, často pobývám i v knihovnách s historickými fondy, a co se týče zemí, nejedním zase tak daleko, nejčastěji se pohybuji v Německu, Rakousku, Polsku, dostala jsem se ale i do Velké Británie, v posledním roce jsem báda la hlavně ve Švédsku, Lotyšsku a Itálii, takže určité srovnání asi mám. Zkušenosti jsou různé, právě poslední rok mě docela obohatil, protože na jedné straně ve švédském Říšském archivu se mi studovalo naprosto skvěle, i když to nebyl nějaký mimořádný rozdíl oproti našim archivům, na druhé straně jsem ale potom v archivu v Rize prošla kvanta inventářů psaných nejen lotyšsky, ale i německy nebo rusky, a když jsem si něco našla a objednala, tak mi k mému údivu přinesli něco úplně jiného a sama paní archivářka, která se mi věnovala, to musím říci, velmi pěkně, byla někdy už překvapená, cože se to zase objevilo.

Skvěle se báda lo samozřejmě ve Vatikánském archivu, ale hezký zážitek jsem měla v archivu dominikánského řádu v Římě, je to malý archiv umístěný přímo v prostorách kláštera, přístup do něj je pouze z baziliky. Řekli mi, že tam bude zvonek, na který zazvoním, a oni mi otevrou. Jenomže zvonek tam nebyl, takže už jenom se do archivu vůbec nějak dostat nebylo jednoduché. Navíc je přístupný jen dva dny v týdnu, a to jen několik hodin. Jednou jsem se tam nemohla dobrušit, a tak mi sestra Josephine, která tam obsluhuje badatele, velkoryse umožnila přijít o hodinu dřív, což bylo sice milé, ale jaksi zapoměla, že se tam mohu dostat jedině přes kostel a ten se otevírá ve tři odpoledne, takže jsem stejně musela do těch tří čekat. Archivní pomůcky tam sice mají, ale hned dopředu jsem musela podepsat souhlas s tím, že některé archiválie nedostanu, naštěstí většinou ty z 20. století, které jsem ani tolik nepotřebovala. Bez problémů mi přinesli rukopisy, ale když došlo na aktový materiál, nastal problém, až jsem se dozvěděla, že mi to prostě nemůžou přinést, a když jsem se ptala proč, tak se ukázalo, že nemůžou najít klíč. Nicméně je třeba dodat, že pan archivář tam byl jen krátce, a navíc mám slíbeno, že tam mohu přijet znovu – a když dám velmi dopředu vědět, co budu ještě potřebovat, tak že by mi to mohli snad i najít.

Takže alespoň ta kolegalita archivářská...

Nejdůležitější je přístup, se kterým se badatel setká. Když přijde, zvláště cizinec, a neví vlastně, kam se obrátit, co hledat, ocení jakoukoli vstřícnost. Setkala jsem se s tím všude, i v té Rize, kde paní archivářka sice na mě zkusila nejdřív

ruštinu, pak ale už mluvila německy, což pro mě bylo jednodušší. Anebo například ve Stockholmu, kde se báda lo dobře, i když se na mě jedna kolegyňka chvíli tvářila přísně, protože se ukázalo, že jsem se zapoměla zapsat do knihy návštěv. Přístup k badatelům je velmi důležitý, protože do tváří obraz, který si potom badatel odnáší nejen o archivu, ale někdy o celé zemi.

Jakých kontaktů se zahraničím si nejvíce ceníte?

To je těžká otázka. Vážím si toho, že jsem je vůbec mohla navázat, protože jsou vždycky cenné. Teď budu mluvit hlavně o archivářských kontaktech: někdy bylo při vzájemných setkáních až překvapující, jak jsou si problémy, které archiváři řeší, podobné. Nejdelší a nejpřátelštější kontakty mám s polskými kolegy a kolegyněmi, ale třeba i se Slováky, nebo pana doktora László Szögiho, svého času předsedu Asociace maďarských archivářů, už znám celou řádku let. Tradičně jsme vítáni v Německu. Také mě těší, že se opět navázaly kontakty s Rakouskem, které jednu dobu nebyly moc výrazné, v posledních letech se rozvíjely kontakty i se Saskem. Jinak mám velmi cenné kontakty zvláště z knihovny ve Wolfenbüttelu, kam často a velmi ráda jezdím a kde se lze setkat s kolegy doslova z celého světa.

Šest let jste byla předsedkyní České archivní společnosti. Jak své působení hodnotíte?

To by asi měli hodnotit jiní. Hlavně mi leželo na srdci, aby Česká archivní společnost, která v roce 2008 už byla respektovanou organizací, si své renomé a respekt udržela. Proběhlo i několik akcí, na něž ráda vzpomínám, třeba na česko-saské setkání archivářů, které se s pomocí děčinských kolegů a díky dotaci z Česko-německého fondu budoucnosti uskutečnilo v roce 2010, následně se podařilo vydat knihu „Bohemia – Saxonia“. Nebo se s pomocí Visegrádského fondu podařilo tady v Českých Budějovicích uspořádat archivní konferenci, jak už jsem zmínila, na níž se aktivně a nadšeně podíleli i naši studenti. Také se podařilo vydat publikaci „Býti archivářem“, a to nemluvím o pravidelné Ročence ČAS, která je finančně kryta z dotací získaných od Rady vědeckých společností při Akademii věd ČR, již je ČAS již řadu let členem.

Ty dotace byly vlastně určitou změnou, kterou jsem si také vzala za cíl, protože do té doby nebyly využívány, předtím byly využívány jen sponzorské příspěvky. Ne, že bych se jich chtěla zříkat, ale přišlo mi mnohem čestnější nebo hrdější se ucházet o dotace. Navíc se po roce 2008 situace změnila, začaly se projevovat důsledky krize a sponzorských příspěvků už tolik nebylo a dodnes není – ale samozřejmě jsme i nadále hrozně vděční, že nám sponzoři zachovávají přízeň. Řekla bych, že v současné době si Česká archivní společnost finančně vede velmi dobře, mohu to posoudit, protože působím ve výborech i jiných organizací, které jsou na tom mnohdy hůř.

Také jsem moc ráda, že se každý rok pořádá studentská soutěž, od roku 2009 s názvem Cena Saši Duškové, že se podařilo vzkřísit záměr vydat encyklopedii archivů, že se pořádá stále více akcí k Mezinárodnímu dni archivů, cením si bezproblémového působení ČAS ve Vědecké archivní radě i spolupráce ČAS s odborem archivní správy a spisové

služby a dalších věcí, které přispívaly k tomu, že je naše archivní společnost respektována.

Na čem v současné době nejvíc pracujete?

Je toho samozřejmě více. Teď mám grantový projekt o dominikánovi Jiřím Holíkovi, posléze exulantovi a konvertitovi, ještě mne čeká bádání v Drážďanech a v Římě. Konečně bych měla dopsat knihu o Polyxeně z Lobkovic, to už se snad chýlí ke konci. V nejbližších dnech mě čeká vystoupení na pražské konferenci „Kříž a půlměsíc“ s referátem o dosud neznámém památníku Jana Rejcharta ze Štampachu, který jsem úplnou náhodou objevila v Gotě. Ten památník pochází mj. z cesty do Konstantinopole, kam se Jan Reichart ze Štampachu vydal, aby vystavěl náhrobek svému bratrovi, který tam zemřel, poté se dostal až do Moskvy; chystám o něm ještě rozsáhlejší studii. Jinak máme projekt i se studenty, připravujeme edici farářských relací z roku 1677, zatím je hotové Bechyňsko, teď pracujeme na Prácheňsku, snad to jednou vydáme. Začalo nám doktorské studium, které jsme akreditovali, takže je třeba se věnovat doktorandům, ráda bych sem pro ně zvala zahraniční kolegy, takže to je další takový úkol. Také bych už měla vydat dávno plánovaný katalog památníků uložených v českých fondech a přehled bohemik v zahraničních sbírkách, které jsem zkoumala, není jich zrovna málo, mám připravené podklady, jen to sepsat, ale na to taky potřebuji čas.

Jste značně vytížená. Jak takový záběr zvládáte?

Někdy se toho nahromadí opravdu hodně a pak si říkám, že bych chtěla být devítihlavá saň, která by všechny ty hlavy zaměstnala, i když ještě lepší by asi bylo rozdělit se do devíti osob a rozeběhnout se, kam je zrovna potřeba. Myslím ale, že přiměřený stres není zase až tak úplně špatný, může být motivující, jen ho nesmí být mnoho, musí se z něj stát hnací motor, ne brzda.

Vyšetříte si vůbec nějaký volný čas?

Volný čas mám hodně propojený s prací, výhodou je, že ji pak člověk nebere jako povinnost, ale více méně jako zájem a radost. Baví mě cestovat, ráda fotografuji, horší pak je všechny ty fotky zpracovat, v tom mám tedy rezervy. Četba, hudba, ráda se dívám na filmy, také se o ně zajímám. Pohybovou aktivitu sice nijak extrémně nevyvíjím, ale ráda chodím pěšky, to vědí i studenti z našich exkurzí, chodím na houby, sbírám bylinky, pěstuji pokojové květiny. Také jezdím na kole a moc se mi líbí jízda na koni, i když jsem na něm teď nějakou dobu neseseděla, snad to ale v létě zase vyjde. Bylo by toho víc, také třeba ráda pletu, ale není čas; jednou mi polské kolegyně vyprávěly, že jedna americká kolegyně, když jede na konferenci, vždycky vytáhne pletení a během těch jednání prostě plete, tak jsem si říkala, že by to byla legrace, kdybych to taky někdy zkusila. Ale nemyslete, i pánové pletou, třeba americký herec Russell Crowe, ten slavný Gladiátor.

Chtěla byste něco vzkázat českému archivářstvu? Nějaké milé, moudré slovo na závěr?

To by asi bylo dost troufalé, kdybych chtěla něco vzkazovat. Myslím jen, že české archivnictví nemá vůbec špatnou

úroveň, právě naopak, jen mám někdy obavy, aby skutečně nedošlo k jeho devalvaci, ne snad přímo oboru jako takového, ale povolání archiváře. Aby jednou nebyl chápán jen jako nějaký manažer dokumentů (*records manager*), který bude pouze něco rovnat a vyhledávat, zatímco detailnější zpracování se bude očekávat pouze od historika, přestože archiváři mají mnohdy, zvláště dnes, hlubší znalosti než historici. Prostě by byla škoda, kdyby se povolání archiváře devalvovalo pouze na úroveň nějakého manipulanta. Aby to zkrátka nedopadlo jako v onom úsloví o mnichu, který sice měl mnoho knih, ale nevěděl, co v nich je. Archivářům přitom přísluší mimořádná role v zacházení s minulostí, často s oblibou říkám, že archivář je strážce paměti a také tvůrce paměti, protože nejen že spravuje a zpracovává to, co je v archivech uloženo, ale také rozhoduje o tom, co do archivu převezme a uchová pro budoucnost.

To jsou jistě ta nejlepší slova na konec. Bylo příjemné si s vámi popovídat. Děkujeme za vstřícnost a přejeme vám vše dobré.

Já taky děkuji, mějte se pěkně.

S doc. PhDr. Marií Ryantovou, CSc., rozmlouvali
Milan AUGUSTIN a Karel HALLA